

Staroobrzędowcy za granicą i na emigracji wewnętrznej.

The Old Believers abroad and on inner emigration.

Аннотация: Старообрядцы представляют собой особый пример славянской эмиграции. После раскола в Русской православной церкви в второй половине XVII в. те, которые не приняли реформ патриарха Никона, подвергались преследованиям как церковных, так и государственных властей. Чтобы сохранить свои религиозные взгляды, старообрядцы были вынуждены искать убежище или в российской глубинке (внутренняя эмиграция), или за рубежом. Специальный выпуск журнала «Эмигрантология славян» посвящается разным аспектам жизни старообрядцев на эмиграции (их языку, истории, культуре, религии и книжности).

Ключевые слова: старообрядцы, внутренняя эмиграция, эмиграция, диаспора

Summary: The Old Believers are a specific example of Slavs in exile. Those, who did not accepted the reforms introduced by the patriarch Nikon in the Russian Orthodox Church in the middle of the 17th century, were persecuted both by civil and church authorities. To preserve their religious views, they had to abandon their homes and settle either in the middle-of-nowhere in Russia (inner emigration) or abroad (living in exile). The special issue of “Emigrantologia Słowian” is devoted to various aspects of life of the Old Believer emigration (language, history, culture, religion and literary heritage).

Key words: Old-Believers, inner emigration, exile, diaspora

Staroobrzędowcy stanowią szczególnie przykłąd słowiańskiej społeczności emigracyjnej. Choć ich największe skupiska wciąż znajdują się w Rosji, jedną z najważniejszych cech rozpoznawczych tej grupy jest jej emigracyjny charakter. Wprowadzane na początku drugiej połowy XVII w. w Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej reformy patriarchy Nikona były wspierane przez władzę świecką w osobie cara Aleksego Michajłowicza. Przeciwnicy reform narażeni byli więc nie tylko na sankcje cerkiewne, do których należało m.in. objęcie ich ekskomuniką na Wielkim Soborze w 1667 r., ale również na prześladowania ze strony władz państwowych (Iwaniec 1977: 30–31). Do systemu prześladowań starano się także włączyć miejscową ludność, np. fałszywie oskarżając starowierców o dokonywanie rytualnych krwawych ofiar z ludzi (por. Апанасенок 2010). Dlatego też właściwie od początku swojej historii staroobrzędowstwo związane jest z migracjami. Olga Bachtina i Jelena Dutcak migrację traktowały wręcz jako jedną z konfesyjnych norm zachowań starowierców (Бахтина, Дутчак 2010). Część z nich odbywała się w granicach Rosji i wiązała się z porzuceniem rodzinnych miejscowości oraz poszukiwaniem nowego miejsca osiedlenia na dalekiej prowincji lub poza granicami carskiego imperium. Niekiedy migracje wewnętrzne¹, np. ucieczka na północ lub na Syberię,

¹ O problemie emigracji wewnętrznej lub inaczej „emigracji bez emigracji” lub „diaspory bez emigracji” u starowierców ukrywających się w różnych zakątkach carskiej Rosji pisała m.in. Jelena Smorgunowa (zob. Smorgunowa 2010).

wymagały pokonania większych odległości niż zagraniczne, których celem były sąsiednie państwa, jak choćby ówczesna Rzeczpospolita.

Obecnie skupiska staroobrzędowców występują na wszystkich kontynentach, a największe ośrodki reprezentujące zarówno popowskie, jak i bezpopowskie wspólnoty funkcjonują obecnie w różnych regionach Rosji, Ukrainy, Białorusi, Litwy, Łotwy, Estonii, Rumunii, Bułgarii i Polski, krajach Ameryki Północnej i Południowej oraz Australii (Grek-Pabisowa 1994). Ze względu na swoją burzliwą historię oraz izolację społeczno-kulturową od otoczenia, społeczności staroobrzędowe stanowią interesujący przedmiot badań dla przedstawicieli wielu dyscyplin, m.in. historyków, teologów, językoznawców, badaczy kultury (Grek-Pabisowa 2010; Grek-Pabisowa 2017).

Ponieważ wiele wspólnot staroobrzędowych ma charakter emigracyjny i funkcjonuje w formie wysp językowo-kulturowych na terenie Rosji lub poza jej granicami, badania różnych aspektów życia tych społeczności stanowią wspólne pole zainteresowań dwóch komisji afiliowanych przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów: Komisji Badań Staroobrzędowstwa oraz Komisji Emigrantologii Słowian. Efektem tej współpracy jest specjalny numer tematyczny czasopisma „Emigrantologia Słowian” pt. *Staroobrzędowcy za granicą i na emigracji wewnętrznej*, w którym znalazły się teksty poświęcone badaniom języka staroobrzędowców, ich historii, kultury, religii, a także piśmienności. Opisywane wspólnoty stanowią przykłady zarówno emigracji wewnętrznej w azjatyckiej części Rosji, jak i życia w diasporze.

Literatura:

- Iwaniec E., 1977, *Z dziejów staroobrzędowców na ziemiach polskich*, Warszawa.
- Grek-Pabisowa I. (red.), 1994, *Skupiska staroobrzędowców w Europie, Azji, i Ameryce: ich miejsce i tradycje we współczesnym świecie*, Warszawa.
- Grek-Pabisowa I., 2010, *Staroobrzędowcy poza granicami Rosji – niesłabnący temat badawczy*, w: *Staroobrzędowcy za granicą*, Głuszkowski M., Grzybowski S. (red.), Toruń, s. 21–40.
- Апанасенок А., 2010, «Чужие в своем доме»: из истории вытеснения старообрядчества с российской территории в XVIII веке, w: *Staroobrzędowcy za granicą*, Głuszkowski M., Grzybowski S. (red.), Toruń, s. 84–90.
- Бахтина О., Дутчак Е., 2010, Старообрядческая миграция как тип конфессионального поведения: исследовательская модель, w: *Staroobrzędowcy za granicą*, Głuszkowski M., Grzybowski S. (red.), Toruń, s. 104–112.
- Сморгунова Е., 2010, «Диаспора без эмиграции». Русские староверы западных окраин бывшей царской России: в эмиграции без эмиграции, w: *Staroobrzędowcy za granicą*, Głuszkowski M., Grzybowski S. (red.), Toruń, s. 134–154.